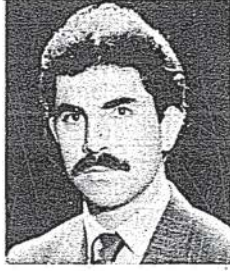

"EHLU'S-SUNNE" KAVRAMI ÜZERİNE YENİ BAZI MÜLAHAZALAR.

Dr. Mehmet Hayri KIRBAŞOĞLU

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Hadis Anabilim Dalı

Dr. Mehmed Hayri KIRBAŞOĞLU

1954'te Manisa'da doğdu. İlk ve Orta tahsilini burada tamamladı. 1973-78 yıllarında Ankara İlahiyat Fakültesinde okudu. 1978'de Hadis dalında Doktora çalışmalarına başladı. 1980 yılında aynı Fakültenin Hadis Kürsüsüne asistan oldu. 1983 yılında Hadis dalında Doktor ünvanını aldı. Halen aynı Fakültede çalışmalarına devam etmektedir.

Yayınlanmış eserleri: "Hadis Müdafaası" adıyla İbn Outeybe'den Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis tercemesi (İst. 1979), Muhammed Avvame'den "İmamların Fikhi İhtilaflarında Hadislerin Rolü" adlı terceme (İst. 1980). Baskıda olanlar: Suyuti'nin "Kitâbu'l-Bâhîr fi Hukmi'n-Nebiyi bi'l-Bâtini ve'z-Zâhir" adlı eserinin edisyon kritikli neşri (Baskıda, Mısır). Ayrıca İbn Oudâme'nin "Kitâbu'l-Burhân fi Beyâni Haqiqati'l-Our'ân" adlı eserinin edisyon kritikli neşrini de hazırlamaktadır.

المخلص

ملاحظات جديدة حول مدلول «أهل السنة»

الأشعري والماتريدي. ولذلك بحثنا أولاً متى ظهر مصطلح «أهل السنة» ثم حاولنا أن نلقي ضوءاً على مدلول «أهل السنة» وتوصلنا إلى بعض الملاحظات التي تعتبر جديدة وهي كما يلي:

أولاً: أول من استعمل مصطلح «أهل السنة» هو التابعي المشهور محمد بن سيرين (المتوفى سنة ١١٠ هـ). الأمر الذي دل على أن «أهل السنة» يعود منشأه إلى بداية القرن الثاني الهجري وليس إلى الأشعري والماتريدي.

ثانياً: الذين أسسوا مذهب أهل السنة هم أصحاب الحديث الذين اشتهروا بتمسكهم بالأحاديث واتباعهم لها عقيدة وفقهاً وباهتمامهم بروايتها وحفظها وتدوينها.

أخيراً: ليس المراد من كلمة «السنة» التي نسب أهل السنة إليها موافقاً لما اصطلاح عليه المحدثون والفقهاء من استعمال كلمة السنة بمعنى أفعال الرسول ﷺ وأقواله فقط بل أكثر من ذلك فهي كلمة ذات مدلول عقدي أكثر من مدلوله الفقهي. وبذلك تبين لنا أن السنة ذات مدلول أوسع وأعمق مما يعتقد بعض الناس.

إذا نظرنا إلى تاريخ الفكر الإسلامي نلاحظ أن الكثيرين من الكتاب والمؤلفين ينسبون بعض المذاهب الفكرية الإسلامية إلى رجال مشهورين. ولكن هذا الفهم لا يعكس الحقيقة على الإطلاق لما يلاحظ من أنه ما من مذهب نسب إلى رجل مشهور إلا وقد سبقه فيه كثيرون من العلماء والمفكرين الذين ساهموا في تطوير هذا المذهب ولكنهم أصبحوا نسباً نسباً رغم الدور الذي لعبوه في بناء هذا المذهب والذي لا تقل أهميته من الدور الذي لعبه ذلك الرجل المشهور.

وكذلك مذهب «أهل السنة» مما أخطأ فيه الكثيرون منشأً وتاريخاً لأن تاريخه يبدأ عند الكثيرين بالإمامين الجليلين الأشعري والماتريدي. لاشك أن هذه فكرة خاطئة وشائعة وما يدل على خطأها أنه قد ذكر الأشعري نفسه في كتابه «مقالات الإسلاميين» مختصراً لعقيدة «أهل السنة» ولقد غفل الناس عن هذا الأمر أو سكتوا عنه ولم يخطر ببالهم أن يبحثوا عن منشأ هذا المذهب قبلهما وانتهى الأمر بهم إلى أن يستمروا في هذا الخطأ حتى اليوم.

أما هدفنا في هذه المقالة فهو البحث عن منشأ «أهل السنة» — هو أهم مذهب من المذاهب الإسلامية — وعن مدلوله قبل الإمامين

İslâm düşünce tarihinde büyük doktrinler, genellikle, bazı büyük şahıslarla başlatılmak istenmiştir. Oysa böyle bir anlayış her zaman gerçeği yansıtmamaktadır. Nitekim birçok büyük düşünürü izâfe edilen düşünce sistemlerinin arkasında, bu sistemlerin hazırlayıcısı olan başka düşünürler bulunduğu halde bunlar görmemezlikten gelinmiştir. Halbuki bu düşünürlerin bu doktrinlerin teşekkülünde oynadıkları rol, bu doktrinlerin izâfe edildiği şahıslarinkinden hiç de aşağı olmamıştır.

İşte bu yazımızda üzerinde duracağımız "Ehlu's-Sunne" doktrini ve kavramı da bunlardan biridir. Zira yaygın olan yanlış bir kanaata göre Ehlu's-Sunne doktrininin kurucuları olarak dâimâ Eş'arî (v.324) ve Mâturîdî (v. 333) gösterilmektedir. Halbuki bizat Eş'arî, Ehlu's-Sunne doktrininin kendisinden önce belirlenmiş olduğunu gösteren bir "Ehlu's-Sunne" akidesi özetini "Makâlat"ında bizlere nakletmiştir*. Buna rağmen bu gerçek dâimâ gözardı edilmiş veya dikkatlerden kaçmıştır. Bunun sonucu olarak da bu iki imam'dan önce bir "Ehlu's-Sunne doktrini" nin varlığı hiçbir zaman düşünülmemiş; işe hep bu iki imam'dan başlama hatâsı günümüze kadar sürüp gelmiştir.

Bizim bu araştırmamızda amacımız, İslâm dü-

şünce tarihinin en önemli konularından biri olan "Ehlu's-Sunne" kavramının tarihi köklerini ve ifâde ettiği mânâyı, Eş'arî ve Mâturîdî'den önceki devir içerisinde tesbite çalışmak olacaktır. Bunu yaparken, bu kavramın ilk defa ne zaman kullanılmış olduğunu tesbit etmekle işe başlamayı uygun buluyoruz.

İlk olarak, H. 110 tarihinde vefat etmiş olan Muhammed b. Sîrîn tarafından kullanıldığı görülen(1), Ehlu's-Sunne tâbiri, daha sonraları, H.IV. asrın başlarına kadar —târih sırasıyla—; Eyyub es-Sahtiyânî (v.131) (2), Sufyân es-Sevrî (v.161)(3), Fudayl b. 'Iyâz (v.187)(4), —biraz değişik bir şekilde— Halife el-Me'mun (v.218)(5), Ahmed b. Hanbel (v.241)(6), Ebu Dâvud es-Sicistânî (v.275)(7), Ebu Hâtim er-Râzi (v. 275,77)(8), İbn Quteybe (v. 276)(9), Harb b. İsmâil el-Kirmânî (v.280)(10), ve Ebu Ca'fer, Muhammed b. el-Hasen b. Hârun (v. 303)(11) tarafından da kullanılmıştır.

Tâbirin, "Ehlu'l-Haqq ve's-Sunne"(12), "Ehlu'l-Haqq ve's Sunne ve'l-Âsâr"(13), "Ehlu's-Sunne ve'l-Asâr"(14); "Ehlu's-Sunne ve Muttebe'i'l-Asâr"(15), "Ehlu'l-Asâr ve's-Sunne"(16), "Ehlu's-Sunne ve'l-Hadîs"(17), "Ehlu's-Sunne ve'l-İstiqâme"(18), "Ehlu's-Sunne ve'n-Naql"(19), "Ehlu'd-Din ve's-Sunne"(20), şeklindeki kullanılışlarına da rastlamaktayız.

1. Muslim, *es-Sahîh*, Beyrut, 1375/1956 (Neşreden: M.F.Abdulbaki) I.15; et-Tirmizî, *es-Sunen Mısır*, 1356-59, 51 el-'İlel (V.740); el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, Mısır(?) 197.
2. Taqıyuddin el-Hisnî, *Def'u Şubehi men Şebbehe*, (Cârullah, 1002) varak 9 a.
3. İbnu'l-Cevzî, *Telbîsu İblîs*, Mısır(?), 10.
4. el-Malatî, *et-Tenbîh ve'r-Redd*, Sven Dederling neşri, 1936, 144.
5. et-Taberî, *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, (Leiden, 1897) III(XI), 1114: «وهم الذين جادلوا... ونسبوا انفسهم الى السنة».
6. Ahmed b. Hanbel, *er-Redd 'ale'l-Cehmiyye ve'z-Zanâdîqa*, (Riyad, 1397) 141,142; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, Mısır, 1371/1952, I.24, 184, 244, 294, 329, 345.
7. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 160.
8. es-Sâbûnî, *Aqîdetu's-Selef ve Ashâbi'l-Hadîs Mısır*, 1343/1927 (*Mecmuatu'r-Resâîl'l-Müniriyye*) içerisinde, I/105-135, 132-133.
9. İbn Quteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, Beyrut, 1393/1973, 82; el-İhtilâf fi'l-Lafz, Mısır, 1349/Keuserî neşri) 61.
10. *Mecmû'u Fetâvâ İbn Teymiyye* (Riyad, 1382), V. 393.
11. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 288.
12. el-Barbahârî (v. 329) kullanmıştır: *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, II.31.
13. el-Qâdî Ebû Ya'lâ (v. 458) kullanmıştır: *el-Mu'temed fi Usûli'd-Dîn*, (Beyrut, 1974), 275.
14. İbn Huzeyme (v. 311) (Bkz: *Kitâbu't-Tevhid* (Mısır, 1387) 25) ve el-Qâdî Ebû Ya'lâ (v. 458) (Bkz: *el-Mu'temed fi Usûli'd-Dîn*, 209, 210) kullanmıştır.
15. İbn Huzeyme (v. 311) kullanmıştır: *Kitâbu't-Tevhid*, 22,28.
16. el-Qâdî Ebû Ya'lâ (v. 458) kullanmıştır: *el-Mu'temed*, 208.
17. el-Eş'arî (v. 324) (Bkz: *Maqâlâtu'l-İslâmiyyîn*, 298) ve İbn Teymiyye (v.728) (Bkz: *Mecmû'u Fetâvâ İbn Teymiyye*, VI. 55) kullanmıştır.
18. el-Eş'arî kullanmaktadır. Bkz: *Maqâlâtu'l-İslâmiyyîn*, 455, 473, 474, 475.
19. İbnu'l-Cevzî (v. 597), *Menâqıbu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Beyrut, 1393 adlı eserinde (s. 179) kullanmıştır.
20. es-Sâbûnî (v. 449), *Aqîdetu's-Selef ve Ashâbi'l-Hadîs*, adlı eserinde (s. 121'de iki yerde) kullanmıştır.

(*) Bkz: el-Eş'arî, *Maqâlâtu'l-İslâmiyyîn* (Neşr: H.Ritter) Weisbaden, 1400/1980, s. 290.

Görüldüğü gibi değişiklik, "Ehlu's-Sunne" tâbirine bazı kelimelerin ilâvesinden ibârettir ve bu tâbirlerin hepsinde de müşterek olan "Ehlu's-Sunne"dir. Dikkati çeken diğer bir husus da —Ehlu's-Sunne'yi, değişik kelimeler ilâve ederek kullanmış olanların yaşadıkları tarihlere bakılacak olursa — bu tâbirlerin H. III. asırdan sonraki devirlerde kullanılmış olmasıdır.

H. III. asra kadar olan devrede ise "Ehlu's-Sunne" tâbirinin, herhangi bir kelimeye ilave edilmeksizin kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu devirde "Ehlu's-Sunne" tâbiriyile aynı mânâda olduğu görülen "Ashâbu's-Sunne"(21) ve "Muntehili's-Sunne"(22) gibi değişik şekillere de rastlanılmaktadır. Bütün bunlar, "Ehlu's-Sunne" tâbirinin, mânâsı muhafaza edilmek suretiyle ve özellikle H. III. asırdan itibaren, belli bir serbestlik içerisinde, değişik kalıplarla kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Ancak, tâbirin, bu devirdeki kullanılışı ile, günümüze kadar devam eden, daha sonraki kullanılışının aynı olduğunu pek tabii söylemek mümkün değildir. Zira, biz Eş'arî ve Mâturidî'ye kadar olan devre üzerinde durmaktayız. Bugünkü mânâdaki Ehlu's-Sunne ise —akâid konusundaki tavırları Eş'arî ve Maturidiler'den farklı olan Hanbelfi ve Mâlikîler'i de içine almak üzere —büyük çapta Eş'arî ve Mâturidî ekollerini tarafından temsil edilegelmiştir. H. III. asrın sonlarına kadar, Eş'arîlik veyâ Mâturidîlik tarafından temsil edilen bir "Ehlu's-Sunne"den bahsedilemeyeceğine göre, bu devirde Ehlu's-Sunne'yi kimlerin temsil ettiğini bilmek gerekir ki, biz onların "Ashâbu'l-Hadis (Ehlu'l-Hadis)"(*) olduğunu söyleyeceğiz. Şimdi, bizi bu neticeye varmaya sevkeden hususları görelim:

Şâyet, birkaç müellifin verdiği bilgilere dayanarak, herhangi bir konuda kesin bir kanaata varılması tasvib edilecek olursa, biz, H. I-III. asırlardaki Ehlu's-Sunne'nin Ashâbu'l-Hadis'ten başkası olmadığını, aşağıdaki açıklamalarla ortaya koyabileceğimize inanıyoruz:

(*) "Hadisçiler". Ashâbu'l-Hadis, yaygın olan yanlış bir kanâata göre sâdece hadis rivayeti ile meşgul olanlardan ibaret ise de, kanaatimce bu doğru olmayıp akaid, fıkıh ve benzeri alanlarda da kendilerine has görüşleri olan bir grubun, daha doğrusu Ehlu's-Sunne'nin kurucularının adıdır. Ashâbu'l-Hadis'in kendine has görüşleri olan ve Ehlu's-Sunne'nin kurucuları sayılan bir grubun adı olduğunu başka bir makâlemizde ortaya koymaya çalışacağız.

H. 276'da vefat etmiş olan İbn Quteybe, bu konuda şöyle demektedir: "Bir adam, bir şehre gitse ve orada Kaderiyye'yi veya Murcie'yi kendisine göstermelerini insanlardan istese; küçük-büyük, kadın-erkek, avâm-havâs, sefihler ve sokak takımı, hepsi de, şüphesiz bu isimde kim varsa onu gösterirler. Eğer Ehlu's-Sunne'yi göstermelerini istese, ona, Ashâbu'l-Hadis'i gösterirler."(23)

İbn Quteybe'nin muâsırı olan diğer bir hadisçi Ebu Hâtim er-Râzî (v.275,77), "Ehlu's-Sunne'ye ancak tek bir isim yakışır, o da "Ashâbu'l-Hadis'tir. derken(24), Ehlu's-Sunne'yi Ashâbu'l-Hadis'in temsil ettiğini belirttiği gibi; yaşadığı devirde, Ashâbu'l-Hadis dışındaki bir Ehlu's-Sunne'den güçlükle söz edilebileceğini de imâ etmiş görünmektedir.

Ayrıca, gerek Ahmed b. Hanbel (v.241); "Bunlar, Ehlu'l-İlm ve Ashâbu'l-Âsâr ve Ehlu's-Sunne'nin görüşleridir..."(25) Harb b. İsmâil el-Kirmânî (v.280); "Bu, Eimmetu'l-İlm ve Ashâbu'l-Hadis ve'l-Asâr ve Ehlu's-Sunne'nin mezhebidir..."(26) derken, Ehlu's-Sunne'nin Ashâbu'l-Hadis'ten ibaret olduğunu göstermişlerdir. Üstelik, el-Kirmânî'nin, bu sözünün ardından, "... ve bu Ahmed b. Hanbel (v.241), İshâq b. Râhayeyh (v. 238) Humeydî (v. 219) ve diğer (hadisçi)lerin mezhebidir."(27) diyerek, Ashâbu'l-Hadis'in bu önde gelen imamlarının isimlerini zikretmesi de, Ehlu's-Sunne'nin Ashâbu'l-Hadis ile aynı olduğunu gösteren başka bir delildir.

Bu konuyla ilgili diğer bir delile de Eş'arî'de (v. 324) rastlıyoruz. O, "Maqâlâtü'l-İslâmiyyîn" adlı eserinde, "Ashâbu'l-Hadis'in akâide dâir görüşlerini topluca verdiği bir bölüm ayırmış ve "Bütün Ashâbu'l-Hadis ve Ehlu's-Sunne'nin Görüşleri" başlığını koymuş(28), eserinin bir başka yerinde ise "Ehlu's-Sunne ve Ashâbu'l-Hadis şöyle demektedir: ..." (29) demiştir. Kezâ o, İbn Kullâb (v.239) dan kısa bir süre sonra'dan bahisle, onun kader konusundaki görüşünün Ehlu's-Sunne ve'l-Hadis'in daha önce anlatmış olduğu görüşü gibi olduğunu söy-

21. Halef b. Hişâm (v. 229) kullanmıştır. Bkz: *Tabaqâtü'l-Hanâbile*, I. 154.

22. İbn Quteybe (v. 276), *el-İhtilâf fi'l-Lafz*, adlı eserinde (s. 67) kullanmıştır: «متحل السنة»

23. İbn Quteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis*, 82.

24. *es-Sâbüni, Aqîdetu's-Selef ve Ashâbi'l-Hadis*, 133.

25. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtü'l-Hanâbile*, I. 24.

26. *Mecmû'u Fetâvâ İbn Teymiyye*, V. 393.

27. *Mecmû'u Fetâvâ İbn Teymiyye*, V. 393.

28. *el-Eş'arî, Maqâlâtü'l-İslâmiyyîn*, 290.

29. *A.g.e.*, 211.

lerken de(30), Ehlu's-Sunne ile Ashâbu'l-Hadis'i kasdettiğini göstermiş bulunmaktadır.

Burada "Ehlu's-Sunne ve'l-Hadîs" tâbirine de dikkat edilmelidir. Sunne ve Hadîs kelimelerinin hemen hemen aynı mânâda olması, görüşümüzün doğruluğuna diğer bir yönden de delil teşkil etmektedir. Nitekim H. III. asırdan sonraki devirlerde sunne-hadis alâkasına dayanılarak "*Ashâbu'l-Hadîs ve Ehlu'l-Âsâr ve's-Sunne*"(31) ve "*Ehlu's-Sunne ve'n-Naql*"(32) tâbirlerinin kullanılmış olması da bunu doğrulamaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak, İbn Hazm (v. 457) da "Ehlu's-Sunne"yi târif ederken şunları söylemektedir: "... ve zikretmekte olduğumuz *Ehlu's-Sunne* hak ehlidir, onların dışındakiler ise bâtil ehlidir. Onlar (Ehlu's-Sunne), Sahâbe (r.a) ve onların yolundan giden Tâbi'ün'un seçkinleri, sonra (*Ashâbu'l-Hadis*) ile onlara tâbi olan ve günümüze kadar, nesilden nesile devam eden fukahâ ile, onlara uyan, yeryüzünün doğu ve batısındaki bütün avam tabakasından ibârettir"(33)

Burada İbn Hazm'ın Eş'arî ve Mâturîdîleri Ehli's-Sunne'ye dâhil etmemiş, bilakis sadece Ashâbu'l-Hadis'i zikretmiş olması, bizce oldukça önemli bir noktadır.

İlk devirlerde Ehlu's-Sunne ile Ehlu'l-Hadis'in aynı mânâda kullanılmış olduğunu kabul eden muâsır müelliflerden Fazlurrahman, "İslâm" adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir: "Tek başına bu güç, tasviri mümkün olmayan birşeydir ve daha iyi bir ad bulunmadığı için de ona bizzat müslümanlarca "*Ehlu'l-Hadîs* veyâ *Ehlu's-Sunne*" gibi isimler verilmiş (...). Fakat *Ehlu'l-Hadîs* ya da *Ehlu's-Sunne*, belli bir zümre, fırka ya da hizbin adı değildir."(34).

Ehlu's-Sunne tâbiriyle ilgili olarak, buradaki "Sunne" kelimesi üzerinde durularak, tâbire daha fazla açıklık kazandırılabilirliğinden, bu kelime üzerinde etraflıca durmak uygun olacaktır.

Sunne

Sünnet'in, Rasûlullah (a.s.) ile ilgili bütün bilgileri ifade eden bir tâbir olduğunu biliyoruz. Nitekim, incelediğimiz devirde de, "Sunne"nin, bu mânâda kullanıldığını gösteren pek çok misal mevcuttur,

Ebu'z-Zinâd, 'Abdullah b. Zekvân (v. 130,31) Qâsım b. Muhammed (b. Ebîbekr es-Sıddîq) (v. 106,7) hakkında şöyle demiştir:

«ما رأيت احدا اعلم بالسنة منه وما كان الرجل يعد رجلا حتى يعرف السنة» (35)

İbn Quteybe (v. 276) de, Bekr el-'Ammî (v.177)'nin görüşlerini reddederken, "Sunne" ile ilgili olarak şu ifâdelere rastlıyoruz: "(Bekr el-'Ammî)" Tulumdaki sert nebizen içmek *sünnet*'tendir; kezâ oğlak eti yemek, mestlere meshetmek de *sünnet*'tendir." demiştir. *Sünnet* ise, yiyecek ve içecek şeyler(in cinsin)de değil, ancak, dini hususlarda mevzubahistir. Eğer bir adam ömrü boyunca –Rasûlullah yediği halde – karpuzu hurma ile yemese, veyâ Rasûlullahın sevdiği kabağı yemese, bu adam için *sünnet*'i terketti, denemez."(36).

O, bir başka yerde ise şöyle demektedir:

"*Sünnet*'in Kur'an'ı nasıl neshettiğini ise, inşalah (ileride) açıklayacağız."(37) "*Sünnetler*(es-Sunen) bize göre üç gruptur: Cebrail'in Allah'tan getirdiği sünnet, ..." (38).

Bunlar, sünnet'in herkesçe bilinen mânâda kullanılışına dâir H.IV. asırdan önceki bâzi örneklerdir. Ancak bizim burada işaret etmek istediğimiz diğer bir husus daha vardır ki, o da *Sünne'nin, bunlardan oldukça farklı ve Ehlu's-Sunne tâbiriyle yakından ilgili bir kullanılışının daha bulunduğudur*. Burada şunu söylemek istiyoruz: Sunne tâbiri, tamâmen akideyle ilgili olarak ve Ashâbu'l-Hadîs'in inanç (akâid) esaslarının bütününe ifade etmek için de kullanılmıştır. Bu akideye, Kur'an'daki bazı hükümleri

30. A.g.e., 298.

31. el-Qâdi Ebû Ya'lâ, *el-Mu'temed fi Usûli'd-Dîn*, 208.

32. İbnu'l-Cevzî (v. 597) *Menâqıbu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 179'da kullanmıştır. Onun "Yirmi ikinci bâb onun (Ahmed b. Hanbel'in) "*Ehlu's-Sunne ve'n-Naql*"e gösterdiği ta'zime dâirdir." başlığı altında, Ahmed b. Hanbel'in "*Ashâbu'l-Hadîs*" tâbirini kullanmış olduğu görülen altı rivâyet zikretmiş olması da Ehlu's-Sunne - Ashâbi'l-Hadîs münasebetine delâlet etmektedir (Bkz: A.g.e., 179-181).

33. İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal*, (Beyrut, 1395), II. 113.

34. Fazlurrahman, *İslâm*, 139 (Biz müellifin bu görüşüne iştirak etmiyoruz. Zira kanâatımızca Ashâbu'l-Hadîs kendi içerisinde oldukça homojen bir yapıya sahiptir, kozmopolit değildir.). Burada, muâsır şii müellif Mehdî el-Huseynî er-Rûhânî'nin, "*Buhûs ma'a Ehli's-Sunne ve's-Selefiyye*" Qum, 1979" adlı eserini de zikredebiliriz: Meselâ bkz., s. 21,22, 26,28,44,52,73,95,102 ve bilhassa, 116.

35. es-Suyûtî, *Tabaqâtu'l-Huffâz*, (Mısır, 1393), 38.

36. İbn Quteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, 47.

37. İbn Quteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, 194.

38. A.g.e., 196. Kezâ bkz: A.g.e., 198, 286; İbn 'Abdi'l-Berr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, Kâhire (?), 34; İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I.262.

de ihtivâ etmesine rağmen, yine de "Sunne" adı verilmiştir. Bu ise, "Sunne"nin, bilinen mânâsının dışında, Ashâbu'l-Hadîs'in akâid sistemine verilmiş bir isim olduğu kabul edildiği takdirde doğru olabilir.

Şimdi "Sunne" kelimesinin akideyle olan ilişkisini görelim: Bunun için, incelediğimiz devirde yaşamış isimlerin, sunne'yi bu mânâda kullanmış olduklarını gösteren ifâdelerine başvurmak uygun olur:

Dahhâk b. Muzâhim (v. 105,6), "Üç kişinin gizlice fısıldaştığı yerde, dördüncü mutlakâ O'dur." (58 el-Mucâdele,7) âyeti hakkında: "O (c.c) arş üzerindedir, fakat ilmi onlarla berâberdir." demiştir. Ahmed b. Hanbel (v.241) şöyle demiştir: "Bu *Sünnet*'tir."(39).

"Abdullah b. Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Babam (Ahmed b. Hanbel)'a; "Murciî, şii veya Sünnet'e muhâlif bir görüşe sâhip olması (أو فيه شيء من خلاف السنة) muhtemel bir şeyh'ten hadîs almağa gelen Ashâbu'l-Hadis'e ne dersin? Sükut edeyim mi, yoksa kendilerini ikaz mı edeyim?" dedim, babam: "Eğer bid'atının propagandasını yapıyorsa ve o görüşün ileri gelen taraftarlarından ve propagandacılarından ise, o şeyhe karşı insanları ikaz edersin." dedi." (40).

Burada, şîilik ve mürcülük ile sünnet'in karşı karşıya getirilmesi, onun akideyle ilgili olduğunu gösteren bir keyfiyettir.

Yine Ahmed b. Hanbel (v. 241), "Bize göre sünnet'in esasları şunlardan ibârettir (اصول السنة عندنا) dedikten sonra, kader'e; Kur'ân'ın Allah kelâmı olup, mahluk olmadığına; rü'yet hadislerine; Allah'ın kıyâmet günü, arada tercüman olmaksızın kullarıyla (vasıtasız) konuşacağına, imân etmeyi zikretmiştir.(41) ki, zikredilen hususların akideyle ilgili şeyler oldukları ortadadır.

Şâfi'i (v. 204), Ahmed b. Hanbel hakkında, "Ahmed b. Hanbel sekiz konuda imamdır: Hadîs'te imamdır, fıkıh'ta imamdır, Arap dilinde (lugat'ta) imamdır, Kur'ân'da imamdır, fakr'da imamdır,

züh'd'de imamdır, verâ'da imamdır, *sünnet*'te imamdır." demiştir. (42). Şâfi'inin bu sözünü izah eden İbn Ebî Ya'lâ (v. 526,7) Ahmed b. Hanbel'in Sünnet'te imam oluşunu açıklarken "Sunne"nin akideyle olan ilişkisini de belirtmiş olmaktadır: "Sekizinci haslete gelince; o da, "Sünnet'te imamdır" sözüdür. Gelmiş geçmiş âlimlerin, onun sünnet'te imam oluşunda ihtilaf ettikleri vâki değildir. O, Allah yolunda işkencelere uğramış ve sabretmiş, Allah'ın kitâbını müdafaa etmiş, Rasulullah'ın sünnet'ini hâkim kılmıştır. Bu konuda Allah ona fasih bir lisân ve açık bir ifâde vermiş, ..." (43). Burada, Ahmed b. Hanbel'in "Mihne" olaylarındaki rolüne işaret edilmektedir. Bilindiği gibi mihne olayları, "Halqu'l-Qur'ân" meselesiyle, dolayısıyla Kur'ân ile ilgilidir. Buna rağmen, Ahmed b. Hanbel'in, Kur'ân'ın mahluk olmadığı yolundaki tavrına bakılarak onun, "Sünnet'te imam" olduğunun söylenmiş olması, ancak, kelimenin akâid ile olan ilgisi kabul edildiği takdirde doğru olabilecektir.

Yine Halqu'l-Qur'ân meselesiyle ilgili olarak, Ahmed b. Hanbel'in muâsırı olan diğer bir hadisçi Osmân b. Sa'id ed-Dârimî (v. 280)'de de, "Sunne"nin, bir akide sisteminin adı oluşuna delâlet eden ifâdelere rastlıyoruz. O, Kur'ân hakkında, ne mahluk ne de gayr-ı mahluk diyenlerin, muhâliflerine, yâni gerek mahluk gerek gayr-ı mahluk diyenlere mubtedi' demelerine temas ederken şunları söylemektedir: "Biz bu adamlara şunu söyleriz: "mubtedi" sözüne gelince, bu haksızlıktır.(...) çünkü siz, iki grubun hangisinin *sünnet*'e ve hakk'a isabet ettiğini bilmiyorsunuz ki, size muhâlif olanlar, sizce mubtedi' sayılabilsin." (44). "... onun görüşüne göre, iki gruptan birinin *sünnet*'e ve hakk'a isabet etmesi..." (45).

Yahyâ b. Eyyûb el-Maqâbirî el-Bağdâdî (v.234) hakkında bilgi verilirken, "Sunne" ile ilgili şu ifadelerle rastlamaktayız: "Sika, verâ' sahibi, müslim idi. *Sünnet*'i kabul eder, Cehm'in görüşünü veyâ Sünnet'e muhâlif görüşleri kabul edenleri (من يقول... بخلاف السنة) kötülerdi." (46). Cehm'in akâid ile ilgili olan görüşleriyle, "Sünnet"e muhâlif olan diğer görüşlerin

39. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 252: «هذا السنة»

40. el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, 92.

41. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 241-242.

42. A.g.e., I. 5.

43. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I.12,13. "Sunne"nin akide ile olan ilişkisine dair diğer ipuçları için, baş kısmını verdiğimiz bu pasajın devamına da bakılabilir.

44. ed-Dârimî, *er-Radd 'ale'l-Cehmiyye*, (Leiden, 1960), 89-90.

45. ed-Dârimî, *er-Radd 'ale'l-Cehmiyye*, 90.

46. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 400.

47. İbn 'Abdi'l-Berr, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm*, 490. Mesrûq'un bu ifadesi, aynen Abdullah b. Mes'ûd'dan da rivâyet edilmiştir (A.y.). Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayette bulunanlar arasında yer alan Mesrûq'un bunu ondan işitmiş ve kendi sözü imiş gibi nakletmiş olduğu da düşünülebilir.

birarada mütâlaa edilmesi hâlinde, "Sunne"nin akâid ile ilgili olarak kullanılmış olduğu ortaya çıkacaktır.

eş-Şa'bi (v.103,4), Mesruq'un (v.63) "Ebubekr ve Ömer'i sevmek ve onların üstünlüklerini ikrar etmek *sunnet*'tendir." dediğini nakletmiştir (47). Burada *sunnet*'in bilinen mânâda değil, tamâmen akide ile ilgili olarak kullanıldığı açıktır. Nitekim Hz. Ebubekr ve Ömer'in üstünlüğü meselesinin, daha sonraları açık bir şekilde akâid konuları arasına girdiği mâlumdur.

Oldukça erken bir devirde, bir akâid sisteminin adı olarak kullanılmış olduğunu gördüğümüz "Sunne" tâbirinin, çok sonraki devirlerde dahi bu mânâdaki kullanımına rastlamak mümkündür. Nitekim, İbn Qudâme el-Maqdisi (v. 620), "Aqîde"sinde, sunne'yi bu mânâda kullanmıştır: "Dinde ihdâs edilen herşey bid'attır, ve Râfıza, Havâric, Cehmiyye, Kaderiyye, Murcie, Mu'tezile, Kerrâmiyye, Sâlimiyye, Kullâbiyye, Eş'ariyye ve benzerleri gibi "İslâm" ve "Sunne" ile şöhret kazanmış olmayanların hepsi mübtedi'dir. Bunlar dalâlet firkaları ve bid'atçı gruplardır." (48). Burada, "Sunne"nin, akideyle ilgili olarak kullanılmış olması yanında, dikkati çeken diğer bir husus da, "Sunne" ile "İslâm"ın hemen hemen aynı mânâda kullanılmış olması keyfiyetidir. Biz, "Sunne"nin bu şekildeki kullanımına, incelediğimiz H.I-IV. asrın ortalarına kadar olan devrede de rastlamaktayız. Meselâ Ubeyy b. Ka'b'ın (v. 19 veyâ 32): «عليكم بالسبيل والسنة» (49) sözü ile Ebu'l-Âliye Rufey' b. Mihrân'ın (v. 92,93,106,11) söylediği: «من مات على السنة مستورا فهو صديق» (50) sözü (50), burada zikredilebilir.

Daha ileriki yıllarda da bu şekildeki kullanımın örneklerine sıkça rastlamaktayız. Nitekim 'Abdullah b. el-Mubârek (v.181) Eyyub es-Sahtiyânî'nin (v.131) vefâtı esnâsında, son nefesini verinceye kadar; "Sünne, *sunne!* Aman bid'attan sakının!" dediğini nakletmiştir (51). Ahmed b. Hanbel de (v.241), kendi

sine "Ey Ebu Abdillah, Allah seni İslâm üzere diriltsin" diyen birinin bu sözüne "ve *Sünnet* üzere" cümlesini ilâve etmiştir (52). Yine onun bir duâsında, "Allah'ım, bize, son nefesimizi İslâm ve *Sünne* üzere vermeyi nasib eyle!" dediği de rivâyet edilmiştir (53).

"İslâm" ile "Sunne"nin aynı mânâda kullanıldığını gösteren bu misallere, bu anlayışı açıkça dile getiren son bir misâl daha verelim:

Bişr b. el-Hâris (v.227) şöyle demektedir: "Sunne İslâm'dır, İslâm da Sunne'dir (السنة هي الإسلام والسلام هو السنة) (54).

Bilhassa bu sonuncusu başta olmak üzere, verilen misaller, "Sunne"nin bir akîde sistemini ve hattâ İslâm'ı ifâde etmek üzere kullanılmış olduğunu göstermeye yeterli olsa gerektir.

Burada bir hususa daha temas etmek gerekir. Hadis ricâline dâir yazılmış "Tabaqât" kitaplarında «أظهر السنة و (55) «هو أول من أظهر السنة بمرور، جميع خراسان» أظهر السنة بنسأ، (56) بلده و دعا إليها وذب عن حرمها وجمع من خالفها» (58) «وذكره احمد بن حنبل بالحفظ وأظهار السنة بأصبيان» (57) «هو الذي» gibi ifâdelere rastlanmaktadır. Burada kastedilen "Sunne"nin, bir akâid sisteminin adı olması kuvvetle muhtemeldir ve yukarıda verdiğimiz örneklerle bakarak böyle bir neticeye varmak isâbetli görünmektedir.

Ancak, yukarıdaki ilk iki misâle temâs eden Goldziher, buradaki *sunnet*'in, akâid ile ilgisinden bahsetmemekte ve tâbirin sâdece pratik (amel) ile ilgili olduğunu kabul etmektedir (59). Fakat biz, Goldziher'in sunne'nin mânâsını sâdece pratik'e hasretmek isteğini tasvib edemeyeceğimizi ifade etmek isteriz. Tâbir onun dediği mânâda kullanılmış da olabilir. Ancak, bizim sözünü ettiğimiz mânâda kullanılmış olabileceği ihtimâlini tamâmen safdışı bırakmak ve sâdece tâbirin pratik ile olan ilgisini ileri sürmek elbette doğru olamaz. Çünkü bu takdirde "Sunne" kelimesine dâir Goldziher tarafından yapılan açıklamalar ve verilen bilgiler eksik kalmaya mahkum olacaktır. Zira, elimizde, Goldziher'in

48. İbn Qudâme el-Maqdisî, 'Aqîde, (Reîsu'l-Kuttâb, 540), varak, 9a. Kezâ bkz: varak, 8b-9a.

49. Mecmû'u Fetâvâ İbn Teymiyye, X. 77.

50. el-Malatî, et-Tenbîh ve'r-Radd, 143; İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, II. 42.

51. el-Malatî, A.g.e., 143. Aynı ifâde, Ca'fer b. 'Avn'dan (v.206,7) da rivâyet edilmiştir. Bkz: İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, II. 42.

52. İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, I. 131. el-Evzâ'i'den (v. 157) rivâyet edilen benzer bir ifade için bkz: Ebû Nu'aym, Hilyetu'l-Evliyâ, (Mısır, 1351-57) VI. 142-143.

53. İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, I. 179.

54. el-Malatî, et-Tenbîh ve'r-Radd, 144; İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, II. 42.

55. es-Suyûtî, Tabaqâtu'l-Huffâz, 131; ez-Zehebî, Tezkîratu'l-Huffâz, (Haydarâbâd, 1375-77), I. 314; İbn Hacer Tehzîbu't-Tehzîb, (Haydarâbâd, 1325) X. 437-438. Bu, en-Nadr b. Şumeyl (v. 203) için söylenmiştir.

56. es-Suyûtî, A.g.e., 235, "Sunen" sâhibi ed-Dârimî (v. 255) için söylenmiştir.

57. A.g.e., 245. Humeyd b. Zenceveyh (v. 247,48,51) için söylenmiştir.

58. İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, I. 53. Ahmed b. el-Furât el-İsbahânî er-Râzî (v.258) için söylenmiştir.

59. Ignaz Goldziher, Muslim Studies, (London, 1971) II.76(72).

"Sunne" tâbirinin akideyle ilgili yönünü gözden kaçırmış olduğunu ve yukarıda zikrettiğimiz ve onun tarafından da zikredildiğini gördüğümüz ilk iki örnekte geçen "Sunne"nin, akideyle ilgili olabileceğini, belki de bu hususun kuvvetle muhtemel bulunduğunu gösteren bir ip ucu bulunmaktadır: Yahyâ b. Ma'in (v. 233)'nin, 'Alî b. el-Medîni (v.234) hakkında şöyle dediği nakledilmektedir: "İbnu'l-Medîni bize geldiğinde sünnet (akîdesi jizre olduğunu) söylüyor (اظهر السنة) Basra'ya gittiğinde ise şii görünüyor (اظهر الشيعة) (60). Burada, evvelce verdiğimiz örneklerde de geçen "Sünnet'in izhârî" ile, "Sünnet akidesinin izhârî"nın kastedildiği, sünnet'e karşılık olarak "şîilik (teşeyyu)"ten bahsedilmiş olmasından açıkça anlaşılacaktır. Goldziher'in, verdiği örneklerdeki sunne'nin, pratikle ilgili olduğunu ileri sürüşüne, kesin bir hakikat nazarıyla bakmamıza engel teşkil eden diğer bir husus da şu olabilir. Eğer sözü edilen misallerdeki "sunne", pratik mânâda kabul edilecek olursa, bu takdirde, Semerkand'da Dârimi (v.255)'den, Merv ile bütün Horasan'da da Nadr b. Şumeyl (v. 203)'den önce "Sünnet'in –Goldziher'in anladığı mânâda da olsa– mevcudiyetinden söz edilememesi gerekir ki, târihi bakımdan bunu ileri sürmeye imkân yoktur. Binâenaleyh, yukarıda zikrettiğimiz ve Goldziher tarafından da ele alındığına işâret ettiğimiz örneklerdeki "Sunne"nin, Goldziher'in ileri sürdüğü şekilde anlaşılmasında, arzettiğimiz güçlükler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, bu konuda sözünü ettiğimiz ipucunu da göz önüne alarak, sözü edilen misallerdeki "Sunne"nin akideyle ilgili olarak kullanılmış olduğunu kabul etmek gerektiği anlaşılmaktadır. Şu halde, bilhassa tabaqât kitaplarında rastlanması mümkün olan "Sunne" ile ilgili bu ve benzeri ifâdelerde kastedilenin, fihhi mânâda veyâ mücerred hadisler mânâsında bir sünnet olmadığı (61), ve tâbirin akideyle de ilgili olduğu bilinmelidir.

"Sunne" tâbirinin akideyle ilgisine dâir zikretmiş olduğumuz misallere, daha başkalarını da ilâve et-

memiz mümkün ise de (62), zikredilenleri yeterli gördüğümüzden, bunları zikretmekten sarf-ı nazar ediyoruz.

"Sunne" tâbirinin akideyle ilgisini bir başka açıdan da gösterebiliriz. Bunun için Ashâbu'l-Hadis'in "Kitâbu's-Sunne (كتاب السنة)" adı altında pekçok eser telif etmiş olmaları üzerinde durmak yararlı olacaktır. Hemen ifâde edelim ki, "Sunne" adını taşımalarına bakılarak, bu eserlerin bir hadis mecmu'ası veyâ "Sunen" tipi eserler oldukları sanılmamalıdır. Bu isim altında yazılmış olan eserler, tamâmen Ashâbu'l-Hadis'in akâidine dâirdir ve nitekim bu eserlere verilmiş olan "Sunne" isminin konumuzla ilgisi de buradan gelmektedir. Buradaki "Sunne" kelimesi, daha önce gördüğümüz kullanışlarında olduğu gibi, akideyle ilgili olarak kullanılmıştır. Binâenaleyh, meselâ bir müellif hakkında

«وله كتاب مصنف في السنة» (63) gibi bir ibâreyle karşılaşılabilecek olursak, bu eserin bir hadis mecmu'ası veyâ "Sunen" tipi bir eser değil, Ashâbu'l-Hadis'in akidesine dâir bir eser olduğunu ve yine «نقله ايضا عن مالك غير هؤلاء ممن لا يحصى عددهم مثل احمد بن حنبل وابنه عبدالله والترمذ والحلال والاجرى و ابن بطنة وطوائف غير هؤلاء من المصنفين في السنة» cümlesinde de bu gibi eserlerin kastedilmek istendiğini anlamak lâzımdır.

"Sunne" eserlerinin, Ashâbu'l-Hadis'in akâidine dâir eserler olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymanın yolu ise, şüphe yok ki, onların muhtevâlarının söylenilen mâhiyette olduğunu göstermektir. Bilebildiğimiz kadarıyla, günümüze kadar gelebilen Kitâbu's-Sunne'ler şunlardır: Bazen Ahmed b. Hanbel'e, bazen de oğlu 'Abdullah'a izâfe edilen Kitâbus-Sunne (65) ve Ebu Asım en-Nebîl'in (v.287) "Kitâbu's-Sunne'si (66). Bu eserlerde istivâ, rü'yet, Allah'ın nüzülü, vech'i, savt'ı ve yed'i v.b. akâidle ilgili pekçok konuya yer verildiği görülmektedir (67). Bu ise, bu eserlerin akâid ile ilgili olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu eserler dışında, bugün mevcut olup olmadığını bilemediğimiz diğer Kitâbu's-Sunne'lerden alınmış bazı pasajlara, muhtelif eserlerde rastlanmaktadır.

60. *es-Suyûtî, Tabaqâtu'l-Huffâz*, 184.

61. Çünkü hadisler söz konusu olduğu zaman «اظهر الحديث» tâbirinin kullanıldığı görülmektedir. Meselâ 'Abdu'l-Melik b. Habib (v. 239) hakkında «هو اول من اظهر الحديث بالاندلس» denmiş olması (Bkz.: ez-Zehebî, *Tezkîratu'l-Huffâz*, II. 537) bunu göstermektedir.

62. Bkz: İbn Quteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis*, 48; *el-İhtilâf fi'l-Lafz*, 9-10, 45; *el-Malatî, et-Tenbih ve'r-Radd*, 11, 144; *es-Suyûtî, Tabaqatu'l-Huffâz*, 188, 335; İbn Ebî Ya'la, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 156, 236, 241, 262, 342; II. 42; *eş-Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal*, (Beyrut, 1395), I. 137; *Mecmû'u Fetâvâ İbn Teymiyye*, V. 380-381; *el-Qâdi Ebû Ya'la, el-Mu'temed fi Usûli'd-Dîn*, 186.

63. İbn Ebî Ya'la, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 142.

64. *Mecmû'u Fetâvâ İbn Teymiyye*, V. 181-182.

65. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbu's-Sunne*, Mekke 1349, Üç cüzden müteşekkil olan eserin ikinci cüzünde, müellifin 'Abdullah b. Ahmed b. Hanbel olarak kaydedildiği zikredilmektedir. Ayrıca bkz: Ebû Hâmid b. Merzûq, *Berâetu'l-Eş'ûriyyîn*, (Dimeşk, 1387, I. 7,8.)

66. Beyrut, 1400 (*el-Mektebu'l-İslâmî*) (2 cild)

67. Bkz: *Adı geçen eserler*.

Elimizde mevcut bu nakiller de, mezkur eserlerin tamamen akâidle ilgili olduğunu ortaya koymaktadır:

Ahmed b. Hanbel'in (v.241) muâsırı olup, onunla görüşmüş olan el-Huseyn b. 'Ali'nin "Sunne"ye dâir eserinden (كتاب مصنف في السنة) iktibâs edilen kısmın Halqu'l-Qur'ân konusuyla ilgili olduğu;(68) el-Hallâl'in (v.311) "Kitâbu's-Sunne" sinde, Ahmed b. Hanbel'in(v.241) Allah'ın yer ve kökleri parmaklarının ucunda tuttuğuna dâir hadîs zikredildiğinde, tek tek elinin parmaklarıyla işâret ettiği(69), el-Lâlekâî'nin (v.418)'de, "Kitâbu's-Sunne"sinde, Ummu Seleme'nin (r.a) istivâ konusundaki görüşünü zikrettiği(70), Ebu's-Şeyh (v. 369) ve başkalarının "Kitâbu's-Sunne"lerinde, Halqu'l-Qur'ân konusuyla ilgili rivâyetlere geniş yer verdikleri(61) görülmektedir.

Şu halde, elimizde mevcut bu kitaplar ve nakiller yardımıyla, "Kitâbu's-Sunne"lerin, akâid ile ilgili eserler olup, "Sunen"lerle alâkası bulunmadığını kesinlikle ifâde edebiliriz. Bu husus, ayrıca, "Sunne" tâbirinin akideyle ilgisini de bu suretle ortaya koymaktadır.

"Sunne" tâbiriyle ilgili olarak üzerinde durmamız gereken diğer bir husus da "Sâhibu Sunne (صاحب سنة) tâbiridir. Bilhassa tabakât'lar olmak üzere, hadîs ilmine dâir muhtelif eserlerde rastlanan bu tâbir de, "Sunne"nin akâidle olan ilgisine ayrı bir delil teşkil etmektedir. Zirâ, tâbirin, bir kimsenin Ehlu's-Sunne veyâ Ashâbu'l-Hadîs (Ehlu'l-Hadîs) akîdesini kabul eden biri olduğunu ifâde etmek için ve hattâ muhtemelen, Ehlu's-Sunne tâbiri ile aynı mânâda kullanıldığı görülmektedir. Önce, "Sâhibu Sunne" tâbirinin kullanılmasına dâir birkaç örnek verelim:

«... آكتب عنه، ثقة صاحب سنة» (72)؛ «... ثقة ثبت صاحب سنة» (73)
«... سمعت ابن سيرين (V. 110) يقول: كانوا لا يسألون عن الاستناد حتى كان

68. *İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, I. 142.*

69. *İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, (Bulak, 1301) XIII. 335.*

70. *A.g.e., XIII, 342. el-Lâlekâî'nin eserinin bir bölümü Riyad'da iki cild olarak basılmıştır. Ancak eser yanında olmadığından bu nüshaya atıfta bulunmamız mümkün olmamıştır.*

71. *es-Sehâvî, Maqâsıdu'l-Hasene, (Mısır, 1375) 305.*

72. *Ahmed b. Hanbel, el-Hasen el-Bezzâr hakkında söylemiştir. Bkz: İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, I.133-134.*

73. *'Affân b. Muslim (v. 219) hakkında söylenmiştir. Bkz: es-Suyûtî, Tabaqâtu'l-Huffâz, 164.*

74. *el-Hatîb el-Bağdâdî, el-Kifâye, 197. Bu rivâyetin aynı sayfadaki diğer bir varyantında "Sâhibu Sunne" yerine "Ehlu's-Sunne" tâbirinin kullanılmış olması, iki tâbirin aynı mânâyâ geldiğini göstermektedir. Ayrıca bkz: et-Tirmizî, es-Sunen, 51 el-'İlel (V. 740); Muslim, es-Sahih, I.15.*

75. *es-Suyûtî, Tabaqâtu'l-Huffâz, 117.*

76. *Bkz: İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, I. 340, 403; II. 37, 40,56,58; İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, XI. 286; et-Tirmizî, es-Sunen, 51 el-'İlel (V. 739, 740); es-Sâbûnî, 'Aqîdetu's-Selef ve Ashâbi'l-Hadîs, 133-134; İbn 'Abdi'l-Berr, Câmi'u Beyâni'l-İlm, 488; el-Malatî, et-Tenbih ve'r-Radd, 143-144; es-Suyûtî, Tabaqâtu'l-Huffâz, 117.*

77. *el-Barbahârî, Ahmed b. Hanbel'in (v. 241) "Kitâbu's-Sunne" sine yazdığı şerhi (Serhu Kitâbi's-Sunne) kasdetmektedir. Bkz: İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, II. 18.*

78. *İbn Ebî Ya'lâ, Tabaqâtu'l-Hanâbile, II. 32.*

79. *es-Suyûtî, Tabaqâtu'l-Huffâz, 226.*

باخرة فكانوا يسألون عن الاستناد لينظروا من كان صاحب سنة كتبوا عنه ومن لم يكن صاحب سنة لم يكتبوا عنه» (74) «ثقة صالح صاحب سنة وهو الذي ادب أهل النفر وعلمهم السنة، كثير الحديث، له فقه» (75)

Yukarıdaki misallerde geçen "Sunne"nin, hadîs ilminde mâlum olan mânâdan ziyâde, akâidle ilgili olduğunu, bu tâbirle o kimsenin akîde bakımından durumuna işâret edilmek istendiğini söz konusu edebilmemizi sağlayacak pekçok misâl mevcut bulunmakla beraber(76), biz bunları bir yana bırakarak, sadece, bu hususu sârâhatla ifade etmiş olan müelliflerin açıklamalarını nakletmekle yetineceğiz:

el-Barbahârî (v. 329) bu konuda şunları söylemektedir: "Ehlu'l-Bid'a'nın Sunne" nâmına neleri terkettiklerini ve nelerden uzaklaştıklarını bilen ve onların terkettiği şeylere sarılan kimse, "Sunne ve Cemâ'a" ehlidir (فهو صاحب سنة وجماعة) biri hâriç onların hepsi de cehennemdedir. O da, bu kitapta(77) olanlara iman edip, kalbinde şek ve şüphe bulunmaksızın inanandır ki, bu kimse "Sunne" ehlidir (فهو صاحب سنة) (78).

İbn Hıbbân (v. 354) da; Zekerıyyâ b. Yahyâ b. Sâlih el-Belhî (v. 232) hakkında

«صاحب سنة وفضل من يرد على أهل البدع وهو صاحب كتاب الإيمان»

demek suretiyle, "Sâhibu Sunne" tâbirinin akîdeyle ilgisine işâret etmiş bulunmaktadır.

Burada, «صاحب بدعة» tâbirine de temas etmek gerekir. Tıpkı "Sunne" tâbiri gibi, "Bid'a" tâbirinin de, fıkhi mânâsı yanında, bir de akîdeyle ilgili mânâsı bulunduğu ve "Sâhibu Bid'a" tâbirinin de akîdeyle ilgili mânâsı bulunduğu ve "Sâhibu Bid'a" tâbirinin de akîdeyle ilgili bir tâbir olduğu ortaya konabildiği takdirde; "Sâhibu Sunne" ve "Sâhibu Bid'a" tâbirleri arasındaki ters yöndeki ilişkiden hareketle, "Sunne" tâbirinin akîdeyle ilgisini bir başka yönden de göstermiş olacağımızı söyleyebiliriz.

Zâide b. Qudâme es-Saqafi (v. 161) hakkında "Sâhibu Sunne" olduğu nakledildikten sonra, «كان لا يحدث احدا حتى يسأل عنه فان كان من اهل السنة حدثه وان كان صاحب بدعة لم يحدثه» dendigini görüyoruz. Evvelâ, onun "Sâhibu Sunne" olması, ikinci olarak "Ehlu's-Sunne"ye hadîs rivâyet ederken, "Sâhibu Bid'a"ya rivâyet etmemesi ve Ehlu's-Sunne tâbirinin de tamâmen akîdeyle ilgili olması hususları birarada mütâlâa edildiğinde, "Sâhibu Bid'a" tâbirinin de akîdeyle ilgili olması gerektiği neticesine varılmaktadır. Diğer yandan el-Barbahârî (v. 329) "Bir kimsenin (Bişr) el-Merisi, Sumâme, Ebu'l-Huzeyl, Hişâm el-Fûtî veyâ onların tâbilerinden ve taraftarlarından herhangi birinin adını ağzına aldığı görürsen, o adamdan sakın, çünkü o bid'at sâhibi bir kimsedir (فانه صاحب بدعة); onun zikrettiği adamlar mürted idiler." (81) demekle, "Sâhibu Bid'a" tâbirinin akîdeyle ilgisini daha da açığa kavuşturmaktadır. Yine o, rivâyet ettiği hadisler büyük mikdarlara erişse ve hadîs rivâyet ettiği kitapları pek çok da olsa, Kur'ân ve Sünnet'e muhâlefet ettiği takdirde bir kimsenin bid'at sâhibi (صاحب بدعة) olmaktan kurtulamayacağını ifade etmektedir (82). Bunlara, Mâlik b. Enes'in (v. 179) bid'at'ın ne olduğu sorusuna "Allah'ın isimleri, sıfatları, kelâmı, ilmi ve kudreti hakkında konuşmak, Sahâbe ve Tâbi'ün'un sükût ettikleri meselelerde sükût etmemektir." (83) cevabını vermesini de ilâve edecek olursak, bid'at'ın, dolayısıyla "Sâhibu Bid'a" tâbirinin akîdeyle ilgisi anlaşılmış olmaktadır.

Ancak, "Sâhibu Sunne" tâbirinin, hakkında bu tâbirin kullanıldığı kimsenin, hadîs ilminde belli bir mevkiî olduğu ve hadîslerinin de rivâyet bakımından ayrı bir değeri hâiz olduğu mânâsına geldiği düşünül-

memelidir. Zira, bir kimsenin hadîs ilmi ve rivâyeti bakımından durumuna işâret edilmek istendiğinde "Sâhibu Hadîs-Sâhibu'l-Hadîs (صاحب الحديث — صاحب الحديث) tâbirinin kullanıldığını görmekteyiz. Nitekim vereceğimiz misallerden, "Sâhibu Hadîs" tâbirinin "Sâhibu Sunne" tâbirinden farklı olduğu ve tamâmen hadîs ilmiyle ilgili teknik bir tâbir olduğu görülecektir.

«... سمعت سفیان الثوري (v.161) يقول : لو لم يكن لصاحب الحديث فائدة الا الصلوة على رسول الله (ص)، فانه يصلي عليه ما دام في الكتاب» (84)
«... سمعت مروان بن محمد (v.210) يقول : لا غنى لصاحب الحديث عن ثلاث : صدق و حفظ وصحة كتب» (85)

"Ehlu's-Sunne" kavramını incelerken, konuyla ilgili olarak "Sunne", "Sâhibu Sunne-Sâhibu Bid'a" tâbirleriyle "Kitâbu's-Sunne"ler üzerinde durduk ve bu vesileyle "Sunne" tâbirinin çeşitli kullanışlarının akîdeyle olan ilgisini ortaya koymaya çalıştık (86).

Yaptığımız bu araştırma sonunda vardığımız sonuçları şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

1. Ehlu's-Sunne kavramı H. II. asrın başlarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır.
2. Ehlu's-Sunne doktrininin asıl kurucuları, bilhassa hadîs alanındaki çalışmaları dolayısıyla kendilerine Ashâbu'l-Hadîs (Ehlu'l-Hadîs) (Hadîşçiler) adı verilmiş olan şahsiyetlerdir.
3. Ehlu's-Sunne terkinde yer alan "sunne" bilinen fikhî ve pratik mânâsından ziyâde akîde ile ilgili olarak ve bâzen tamâmen İslâm'ın karşılığı olarak kullanılmıştır.

80. es-Suyûtî, *Tabaqâtu'l-Huffâz*, 92.

81. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, II. 38.

82. İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, II. 31.

83. el-Herevî, *Zemmu'l-Kelâm*, (Ank.Ünv.İlahiyat Fak.Ktb. no. 7614) II.172b; es-Sâbûnî, *'Aqîdetu's-Selef ve Ashâbi'l-Hadîs*, 119. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel (v. 241) de "Ehlu'l-Bid'a'nın, Kaderiyye, Murcie, Râfıza ve Cehmiyye'den ibâret olduğunu söylemekle de konumuza ışık tutmaktadır. Bkz: İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 312.

84. el-Hatîb el-Bağdâdî, *Şarafu Ashâbi'l-Hadîs* (Tahkik: Doç.Dr.M.Said Hatiboğlu, A.Ü.İ.F.Yayıncılık, Ank. 1972) 36.

85. el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, 340.

86. Üzerinde çalıştığımız devrede, "Sunne" ve "Bid'a" tâbirleri nasıl hem fıkhi hem de akîdeyle ilgili mânâda kullanılmışsa, aynı şekilde; *Ehlu'l-Ehvâ*, *Ehlu'r-Re'y*, tâbirleriyle; "Bâtıl, hevâ, ve re'y" kelimelerinin de akîdeyle ilgili olarak kullanılmış olduğunu da belirtmek yerinde olur. Zikredilen tâbirlerin hepsi için bkz: Talât Koçyiğit, *Hadîşçilerle Kelâmcılar arasındaki Münakaşalar* (A.Ü.İ.F. yayını, Ank, 1969), 254; "Re'y" in akîdeyle ilgisi için: İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII. 247, İbn 'Abdi'l-Berr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, 212; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII.74, İbn Ebî Ya'lâ, *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 54, 402, el-Hatîb el - Bağdâdî, *el-Kifâye*, 151, "Hevâ - el - Ehvâ"nın akîdeyle ilgisi için: *el-Kifâye*, 198, 200; *Tabaqâtu'l-Hanâbile*, I. 207, II. 36, 38, 41; *ed-Dârimî, es-Sunen*, (Neşr: Ahmed Muhammed Tehmân) I. 109, 110; *Hadîşçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*, 259, 260.